

РУСЕ – УПОТРЕБЕНИЯТ ГРАД¹

Стефан Вичев

По време на събитията 1987–1992 г. Стефан Вичев е зам.-декан на ФПК (Факултет за повишаване на квалификацията) и член на Бюрото на партийната организация към Машинно-технологичния факултет на ВТУ „Ангел Кънчев“ (след 1955 г. – Русенски университет „Ангел Кънчев“). Става партиен член през 1985 г.

За първата демонстрация на 28 септември [1987 г.] няхахме информация, научихме по-късно след втората демонстрация на 3 ноември.

[През] есента на 1987 г. започна истерията сред русенци, че ще ни изтروят румънците.

Аз съм се учудвал на поведението на мои близки приятели, колеги как искаха да напускат града от страх. По това време от нашата катедра се изнесоха около 10–15 колеги в Пловдив във филиала на МЕИ – София. Друга част от колегите отидоха в Сливен. В това време в България имаше поне пет места с изключително тежки екологични условия – Девня, Бургас, Перник, Враца, Видин, Пловдив, в Средногорието – Медет², Разлог и др. Такава беше политиката и никои не протестираше срещу тези тежки екологични проблеми в тези райони. Такъв беше резултатът на ниската производствена култура тогава, поемаха се производства, които са вредни за околната среда и населението.

Имаше участници в демонстрациите, които бяха доносници на полицията, познавах ги. Бяхме чули за третата демонстрация на 8 февруари 1988 г. На 10 февруари ми се обади партийният секретар – доц. Георги Николов или заместникът [му] – доц. Мирослав Станчев Пенчев, не си спомням вече, и ми каза, че ще има демонстрация пред Партийния дом, тъй като Гр[иша] Филипов ще бъде тук. И аз отидох на демонстрацията и мен ме има на снимката. Първо излезе някой от Партийния дом и настояваше хората да се разпръснат. След това излезе Петър Петров много ядосан, много намръщен, нямаше мегафон и разговаряше с жените най-отпред и най-накрая излезе Гриша Филипов.

Русе трябваше да компрометира тогавашното партийно ръководство – Петър Петров, Тодорка Григорова, Иван Винков и др. бяха от верните хора на Т. Живков. Станко Тодоров беше от другата страна, опозицията в България беше рожба на партията. Процесът е оставен да се развива, без да се намесва ДС.

¹ Публикуваният документ се съхранява в ДА – Русе, ф. 145, оп. 2, необработен. Заглавието е на редакцията.

² Става дума за Минно-обогатителния комбинат „Медет“.

През 1987 г. Коста Букуров беше председател на адвокатската колегия и присъства на последното заседание на градската партийна конференция, на която Иван Винков трябваше да чете отчетния доклад. Беше пристигнал пълномощник на ЦК в Русе. Имаше истерия сред хората – като страх, разбити човешки животи, изселване на семейства, подозрителност между хората, отчаяние, безизходица, здравословни проблеми, пълно безсилие...

Мария Варамезова беше член на ППО при Машинно-технологичния факултет – секретар на нашата ППО беше Георги Николов, заместници бяхме аз и Мирослав Пенчев. Организацията се състоеше от около 50 членове, сред тях имаше и студенти. В нашата ППО участваха три катедри: „Технология на машиностроенето и металорежещи машини“, „Металознание и технология на металите“ и „Техническа механика“.

На 8 март се създава ОКЕЗР в София. Някой ми разказва, че в апартамента на писателя Иван Коларов, председател на Сдружението на русенци, живеещи в София, се събират инициаторите на комитета за Русе.³

Аз научих за сформирването на Комитета за Русе още веднага, но не си спомням откъде и как. На третия ден научихме, че член на Комитета е и нашата служителка М. Варамезова. Тя не беше идвала на работа няколко дни. Като гръмна новината, че е създаден Комитетът и Варамезова е член, нещата стигнаха до партийната организация. Задействаха партийния секретар Георги Николов, който беше най-компетентен по развитието на събитията. Той ни събра и ни каза, че трябва да направим открито партийно събрание. Варамезова дойде на работа няколко дни след събитието и не казваше нищо. Държеше се конспиративно. От ОК на БКП ни натиснаха да вземем решение относно нейното партийно положение, като имаше твърдо предложение да бъде изключена от партията. Най-активна беше Тодорка Григорова, секретар на ОК на БКП по пропаганда и агитация. Аз тогава разговарях с Варамезова, също и партийния секретар. Аз си имах приказка с нея, тя не беше компетентен служител, а административен служител в канцеларията на Машинно-технологичния факултет. Тя не даде никакъв отчет. Когато аз разговарях с нея на четири очи, тя ми каза: „Др. Вичев, с Тодор Живков е свършено. Вече Т. Живков го няма, той е бита карта, смятай че вече го няма“. Тогава ми даде и апокрифа, написан от Желю Желев за Левски. Изненадах се, че ми го даде (предадох го в архива). Когато се постави въпросът, че трябва да я изключим от организацията, аз потърсих среща с Дора Бобева и Цонка Букурова. Дора Бобева като разбра, че искам да разговарям с нея за Варамезова и Комитета, отказа да ми даде всякаква информация. След това потърсих Цонка Букурова. Тя беше по-разговорлива, но на въпроса каква е ролята на Мария Варамезова в тези събития ми отговори категорично: „Варамезова не е участвала в демонстрациите и нямаше никаква представа за нашата организация. Няма никакво отношение към демонстрациите“.

В това време в Русе е бил командирован представител на ЦК [на БКП], на когото така и не научих името, който седеше в Партийния дом и следеше как

³ Други сведения за участието на Ив. Коларов в събитията няма, б. ред.

се развиват събитията около Варамезова и др. членове на Комитета за Русе. С партийните ръководства в Русе и наблюдаващия от ЦК имаше връзка само секретарят Г. Николов, но той общо взето не криеше нищо от нас двамата. Наблюдаващия от ЦК заявил в прав текст на Г. Николов: „Ако в момента имате 1500 студенти във Факултета и приемате на година около 300 души студенти, наесен ще ви анулираме приема, няма да ни дадат прием на нови студенти по вашата специалност и след 3–4 години Факултета няма да го има.“ Насрочихме открито партийно събрание, на което присъстваха целият преподавателски състав, студентите, партийни членове и Тодорка Григорова. Присъства, разбира се, и Мария Варамезова. Тя на никого не даде обяснение защо е отсъствала от работа. Присъстващите на събранията буквално мълчаха. Деканът доц. Кирил Русев направи изказване, че не е колегиално нейното поведение. Доц. Г. Николов каза, че нейните действия в последните две седмици са в нарушение на партийната дисциплина. Ние разбрахме, че нейните действия са опасни и за самата нея, и за семейството, ѝ, и за колегите ѝ и не е добре да ги подлага на такива рискове. Проф. Митьо Кънев единствено отпрати към нея сериозна критика: „Винаги сме се отнасяли добре към др. Варамезова. Прощавали сме ѝ грешките, които е допускала в служебната си работа, защото знаехме семейното ѝ положение, съпруга на наш колега – доц. Стайко Варамезов“. В цялата разправа, изказването на М. Кънев най-много лично е засегнало Варамезова. Изказване направи доц. Веселин Заеков, което не беше насочено срещу М. Варамезова, но той каза: „Другари какво правим тука? Ние не защитаваме интересите на града. Ние не се борим срещу обгазяванията. Ние си губим авторитета в града.“ Доц. Марко Тодоров каза: „Различни проблеми се поставят на една и съща плоскост. Единият проблем е нарушаването на партийната дисциплина от служител на факултета и член на партийната организация и вторият проблем – по-важният, обгазяването на Русе. Като хора мислещи и достатъчно съзнателни след като сме се събрали би трябвало да говорим за втория проблем, който е по-важен“. Като обобщил изказванията, партийният секретар Г. Николов каза: „Ние сме се събрали да разгледаме поведението на наш партиен другар, който грубо е нарушил партийната дисциплина и той трябва да бъде изключен“.

Няма протокол от събранията, защото то беше открито партийно събрание. А и партийният секретар не беше партиен бюрократ. Не съм запомнил какво точно каза Т. Григорова, изказването ѝ беше в смисъл, че Варамезова е нарушила грубо партийната дисциплина и не може да бъде повече член на партийната организация. Самата Варамезова мълча през цялото време. Така приключи откритото партийно събрание. Никой не я обвини директно за действията ѝ и мълчаливо като че ли я подкрепяха. Като че ли Т. Григорова беше неудовлетворена от мълчанието на присъстващите и не получи очакваната подкрепа с изказвания срещу Варамезова. Дойде вест след три дена, че Т. Григорова е внесла еднолично предложение в ГК на БКП и Варамезова беше изключена. По този начин Т. Григорова ни спести това неприятно конфузно решение. Хората защитаваха поведението на Варамезова.

След това започна един пълен бойкот на Русе. Изключиха я от партията и се пенсионира, отдавна беше навършила възраст за пенсиониране.

Много ходех в командировки по линия на научно-изследователски проект за обработваемост на нови български стомани. Където ходех през 1988–1989 г. в командировка, първата работа беше да ни питат живи ли сме, тровят ли ни, беше [се] създало вече мнение в България, че в Русе сме много зле. Обаче имаше и много хора, които ни упрекваха, че сме дръзнали да се противопоставим. Съчувствие и открита омраза.

В един момент [през] 1988 г., около 24 май, в Русе се провеждаше тенис турнир на журналистите. В тази година този турнир се провали, никой от известните журналисти не пожела да дойде, пълен бойкот за турнира.

През есента на 1988 г., присъствах на насрочената среща с групата писатели „Класа работна напред“ в Дома на моряка. Организатор беше Тодорка Гърдева и чакаме, но никой не дойде, дойде само Марко Ганчев, който извини колегите си. Дори и писателите отказаха да дойдат в Русе. После М. Ганчев си скъса партийния билет, гледах го по телевизията.

Според мен Русе беше употребен, единственият град, който беше против Т. Живков. Русе беше заложен на карта, когато трябваше да се смени ръководството на БКП.

След време заводът в Гюргево продължи да работи. Доц. Марко Тодоров стана председател на СДС, участвахме в блокирането на Дунав мост. Посрещаме Андрей Луканов, в състава на делегацията беше и Марко Тодоров. Той каза – мисля, най-накрая нещо се направи със завода и че А. Луканов е изиграл решаваща роля.

След време срещам Варамезова и тя ми каза – „Аз ако си бях останала в партията щяха да ме направят народен представител. Никой повече не ме погледна там“.